

A MISKOLCI NEMZETI SZÍNHÁZNÁL

A színház a közönségé

Magyar színészeknek először Kolozsváron építettek színházat, 1821-ben. Miskolc első színháza 1823-ban nyitotta meg kapuit, ott-honj adva Déryné társulatának. Az épület kicsi volt, ráadásul 1843-ban leégett. A város második közsínházát 1857-ben nyitották meg. Azóta többször átépítették, legutóbb 1959-ben. A színház együttese ma is itt lép fel — no meg Egerben és Borsod nagyobb városában, évente ötszázötven alkalommal.

A színház munkájáról Sallós Gábor igazgatóval és Illés István főrendezővel beszélgettünk.

— Beszélhetünk-e valamilyen sajátos, csak erre a színházra jellemző profilról?

— Két megye egyetlen színháza vagyunk. Miskolc kétszáz ezer lakosú ipari város. Eger negyvenötezer lakója közül kevesen dolgoznak az iparban; nagyobb részüket tisztviselő, alkalmazott. Mindkét városban más módon kell színházszerepetre nevelni a közönséget. Nekünk olyan műsorterveket kell készítenünk, amelyek kifejezi törekvéseinket, s megfelel két más jellegű, más összetételű nagyvárosi közönség igényeinek is.

— Sablonkérdés: miről kell szólnia a színháznak?

— Sablonválasz: az emberről. Nem hiszünk abban, hogy ez a kérdés elvont módon megválaszolható. Mindenesetre arra törekszünk, hogy a színház ne csak üzemeljen — hiszen annak megszervezéséhez, hogy minden este felmenjen a függöny, nem kell különösebb képesség —, hanem valóban eleget tegyen társadalmi feladatának: jó darabok bemutatásával hívja fel a figyelmet jó és rossz emberi, társadalmi jelenségekre.

— Ebben az évadban a Yermát, a sirályt, Hacks Amfitrionját játszották. Jövőre a Három nővér, a Kaukázusi krétakőr, az Optimista tragédia bemutatását tervezik. Hogyan fogadják a közönség ezeket a nehéz fajsúlyú darabokat?

— A közönség reagálása igazolta azt a szándékunkat, hogy komoly irodalmi értékű darabokkal fejezzük ki mondanivalónkat. A siker igazolta a művek művészi megközelítésének módjait, az előadások formai megoldásait is. Ez a legfontosabb.

A „színház-csinálás” — szolgálat. A szolgálat természetesen nem kiszolgálást jelent, hanem közös céljaink szolgálatát. Ezen belül kell a művészek megtalálni azokat a formákat, melyek révén úgy tudja megvalósítani önmagát, hogy egyúttal eleget tegyen a társadalmi igényeknek is.

Mivel egy államilag támogatott színház nem bukhat meg, gyakorlatilag nincs olyan külső tényező, mely a színház vezetőit kényszerítené arra, hogy kísérletezzenek, keressék azt a legnagyobb távolságot,

amellyel a vélt vagy valóságos — közönségnek megfelelő színvonal fellett járhatnak. A színház művészeinek felelősségérzete az egyetlen olyan érv, amely a kísérletezés, a színvonal-emelés mellett szól. Ezért jelent különleges örömet az, ha a sokat szidott vidéki közönség előtt közérthetővé és közérdekűvé válnak szándékaink; ha ez a közönség sikerre viszi Csehovot vagy Hacksot.

— „Sokat szidott vidéki közönség”. A közönség neveléséről, elsősorban a jövő közönségének neveléséről sok szó esik.

— Az, hogy ma Magyarországon az emberek nagy többségének nem tartozik napi szükséglettel közé a színház, nem az elmúlt harminc év művelődéspolitikájának és színház-művészetének a bűne. Az okok jóval régebbiek. A helyzet sokat változott, de nekünk is meg kell tennünk mindent azért, hogy a színházba járás természetes szokássá váljék. Amellett, hogy a felnőttek, elsősorban a munkások számára közelebb hozzuk a színházat (a szocialista brigádokkal kötött szocialista szerződéses és a telt ház-akciók révén), legfontosabb feladatunk mégis a gyerekek színházi nevelése.

Mi a gyerekszínházi előadásokat elsősorban kisgyerekeknek rendezzük, akikben eleven még a játék-élmény — a színházat magától értetődően fogadják. A gyerekszínházból kinőve először tizenéves tizenöt éves korukban találkozunk újra a színházzal, ifjúsgági bérletként. Ekkor már megváltozik a viszony: a színház új, idegen élményt nyújt. Természetes, hogy zavartan fogadják. Középsikolások éveik alatt lassan megismerik és megszokják a színházat, de kapcsolatuk még nem olyan erős, hogy ne szakadjon meg akkor, amikor kikerülnek az iskolából.

— Beszélünk már a színház és a közönség viszonyáról, de a színházban folyó mindennapos munkáról még nem esett szó. Vannak-e olyan gondjai a Miskolci Nemzeti Színháznak, melyek nehezítik a hétköznapi munkát?

— Talán a legnagyobb nehézség az előadások utaztatása. Még volna közönségre Miskolcon is a darabnak, de időhiány miatt máris vinni kell Egerbe, majd onnan a megye

négy nagyobb városába. Az egeri színház jóval kisebb, mint a miskolci; az ózdi, kazincbarcikai színház megint más méretű. Így aztán egy előadáshoz háromféle méretben kell elkészíteni a díszleteket. Kötőműveket képzett, fiatal műszaki gardánk van, de sajnos nincsenek annyian, hogy két műszakban tudnánk foglalkoztatni őket. Nagyon sokat kell dolgozniuk. A színház műszaki embereinek túlterhelése országos jelenség.

— A színháznak hatvan színészi státusa van, tehát hatvan színésze?

— Ötvenöt. Egy-két helyet betöltetlenül hagyunk, hogy szerződötténi tudjunk friss diplomás, vagy máshonnan elszerződő színészeket, esetleg év közben is. Az éves színész-szerződöttes bevezetése egészséges mozgást eredményezett, csak-hogy minden színház ki van téve annak, hogy bármelyik tagja az év bármelyik pillanatában felbonthatja szerződését. Igaz, elméletileg lehetőségünk van arra, hogy az évad végén megváljunk attól a színésztől, akinek munkájával nem voltunk megelégedve. De ez csak elméletileg igaz. A gyakorlatban csupán a fiatal színészeknek lehet felmondani. A korvédetség és a funkcióvédetség indokoltak, de a jogszályok megalkotói a színészi képességet állandó tulajdonságként értékelték. A tehetség viszont állapít.

Az igazán jó színészek képesek pályájukon végig megőrizni ezt az állapotot, szerepkörváltásokkal idős korukra is nagyszerű művészek maradnak. De gondoljunk egy táncos komikusra, vagy egy primadonnára: ötvenéves táncos komikus vagy primadonna — nehezen elképzelhető. Ezekről az idős emberekről a színház nem válhat meg, és nem is volna helyénvaló, ha egy húsz-huszonöt évesen át sikeres művész szerződését fel akarnánk bontani.

A tánc- és zeneművészeknek lehetőségük van arra, hogy szakmai nyugdíjba menjenek. El kellene gondolnunk azon, hogy nem volna-e indokolt a szakmai nyugdíjkorhatár megállapítása a színház művészeinek esetében is? Természetesen a szakmai nyugdíjazás csak az illető saját kérésére történne; de biztosak vagyunk benne, hogy sokan élnének a lehetőséggel, helyet adva fiatal kollégáinknak.

— Fiatal színészek — utánpótlás: szintén sokat emlegetett gond.

— A társulat fiatalítása friss szellemi, művészi energiákat kapcsol az együttes vérkeringésébe. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy egy társulat csupa fiatal emberből álljon: megnézhetné magát az a színház, amelyik ezt megengedné magának. De fiatal színészekre, rendezőkre mindenütt szükség van. A főiskola nem képez elegendő fiatal színészt. Nem beszélve arról, hogy a legjobbakat leszerződötték a pesti társulatok, amelyeknek igazgatói, rendezői egyúttal főiskolai pedagógusok is. Sajnos, több esetben előfordult már, hogy a friss diplomások Pestre szerződötték fiatalok pár év alatt veszítettek képességeikből, mert nem jutottak feladathoz — az őket szerződöttéi igazgatók nem törődtek úgy fejlődésükkel, ahogy pedagógusként tenniük kellett volna.

Műkedvelő csoportokból jelentkező fiatalok képzésével is próbálunk enyhíteni az utánpótlás gondján. Több fiatal vizsgázott színházunkból a fővárosi vizsgabizottság előtt sikerrel, és szerzett színészi működési engedélyt. Kötőműveket gondolatnak tartjuk a pécsi javaslatát színész-középsikola létrehozásáról.

— Hoz-e valamilyen lényeges változást a következő évad?

— Szándékaink változatlanok: jó darabokat szeretnénk színre vinni úgy, hogy a közönség estéről estére érezhesse: színházunk az ő színháza.

ALIG ISMERT PORTRÉ JÓZSEF ATTILÁRÓL

Az itt reprodukált tollrajz Pérely Imre műve.

Az 1944-ben elhunyt pápai származású grafikus és festő életét kutatva egy kis könyv került a kezembe: „Magyar írók. Pérely Imre rajzai. Első sorozat. Budapest, 1927. Berény Imre kiadása. Kertész József könyvnyomdájában (Budapest, V., Nádor utca 28.) készült.” Méretei: 17,5x13 cm. Benne ötvenhárom kortárs magyar író és költő portréja.

A mai olvasónak már csak keveset mondó arcok között ott találjuk Babits Mihályt, Karinthy Frigyest, Kosztolányi Dezsőt, Somlyó Zoltánt, Tersánszky Józsi Jenő portréit is. A képek többsége tussal készült tollrajz. Érdekeségük, hogy az ábrázoltak mindegyike aláírta és egy-egy rezignált vagy csipős, olykor önironikus megjegyzéssel, rövidebb versének sajátkezű ráírásával is ki egészítette — mintegy hitelesítette — őket. A 29. oldalon József Attila arcképe, alatta vers: az 1923-ból való *Megfáradt ember*. A vers mellett a költő aláírása. (A kutatók figyelmére méltó apróság: József Attila a vers mindegyik sorát nagybetűvel kezdte — az újabb kiadású kötetekben nem így találom.)

Hol és hogyan készült a rajz, nem tudom. Annyi azonban bizonyos — ismerve Pérely munkamódszerét —, hogy közvetlenül a modellről rajzolta. Az arckép bal alsó szélén: „Pérely 1925”. Fájlatom, hogy ezúttal eltért gyakori szokásától, amely szerint a hónapot és napot is rájegyezte munkájára, mert így találgatásra kényszerülünk.

József Attila második kötete, a legújabb verseit is tartalmazó *Nem én kitaláltam* 1925. februárjában készült el. Feltételezem, ennek hatására figyelt fel Pérely az alig húsz esztendő költő-tehetségre, és választotta a portré-sorozatában bemutatottak egyikéül. Ha meggondoljuk, hogy csak megalkuvások — nem sokra értékelt, de befolyásos emberek által pártolt költők és írók szerepeltetése — árán tudta kiadni gyűjteményét, elismeréssel kell gondolnunk ítéloképességére és bátorságára.

Elképzelték, hogy Pérely, aki gyakran járt külföldön, Bécsben találkozott József Attilával. Ennek ellene vetni elég a bécsi index fényképét: a rajzon ábrázolt dús, kissé kócos haj az egyik jellegzetes részlet, a fotón viszont nagyon rövid hajjal látjuk a költőt.

A kevés tájékozódási ponthoz igazodva, úgy vélem, hogy a portré 1925 nyarán készülhetett Budapesten.

A rajzot máig csak reprodukcióból ismerem, az eredetire nem sikerült ráakadnom. A József Attila-irodalomban reprodukciójával nem találkoztam, a Petőfi Irodalmi Múzeum sem tud róla.

A többnyire szorult anyagi helyzetben levő művész elajándékozta vagy eladta portréit. Néhányuk hollétét ismerem, például a kötetben szereplők közül a Falu Tamást ábrázoló a költőnél van. Mérete 31x18 centiméter. A rajz és a betűk arányából ítélve azt gondolom, hogy a József Attilát ábrázoló is ekkora vagy ettől kevéssel eltérő nagyságú lehet. Remélem, hogy megvan — talán valamelyik magángyűjteményben.

A portréival, méginkább agitatív erejű grafikaiával sikeres Pérely Imre még egy ponton összekötötte munkáját József Attila életművével. A JÓZSEF ATTILA ÖSSZES VERSEI ÉS MŰFORDÍTÁSAI című, Budapestben, 1940-ben, Cserépfalvi kiadásban megjelent kötetet az ő rajzai illusztrálják.

Heitler László

Heinrich Böll nem óhajt erkölcsi szaktekintély vagy a nemzet lelkiismerete lenni, továbbá nem pályázik valamiféle bíborosi vagy vértanúi szerepkörre sem. Ezeket a bálványos képzeteket a közvélemény kapcsolta a nevéhez, lelkesült vagy gunyoros előjellel, de az író mindkét előjel egyaránt idegesíti. Legalábbis ez derült ki abból a külön kötetben is megjelent interjú-sorozatából, amelyet egy fiatal kölni irodalmárnak, Christian Linder-nek adott. A könyvből (*Heinrich Böll — Christian Linder: Drei Tage im März, Kiepenheuer & Witsch, 1975.*) a Spiegel közel igen érdekes részletet; ebben Böll — egyebek között — háláját fejezi ki Helmut Schelsky szociológusnak, amiért ez megtámadta azt a bíborosi és vértanúi dicsőítést, mely a feje köré kezd fonódni. Az író bölcse felhívja a figyelmet arra, hogy a bíborosokat egyrészt kiszokták nevezni, másrészt „apparátussal, szabályszerű hatalmi apparátussal rendelkeznek, míg egy írónak bármilyen hírneves is, még ministránsai sincsenek”. Böll sze-

rint elsősorban nem azért kellene nyugtalankodni, mert bizonyos írókat egyre inkább erkölcsi fórumoknak tekintenek, hanem azért, mert „a nyilvánosság, a társadalom, sőt az állam sem hoz már létre érzékeny működő erkölcsi fórumot”. Szerinte életveszélyes téboly jele, ha öt vagy Günther Grasst vagy másokat a nemzet lelkiismeretével azonosítanak; a nemzet lelkiismerete eredeti rendeltetése szerint a szóbanforgó nemzet parlamentje, törvénykönyve, törvényhozása és igazságszolgáltatása — ezt írók nem helyettesíthetik. Ha valóban írókat kényszerítenek „bíborosi vagy vértanúi” szerepkörbe, akkor ez egy mélysegen antidemokratikus fejlődés jele, amelyben önmagát és kollégáit egyaránt ártatlannak érzi.

Böll szemére veti Helmut Schelskynek, hogy fel sem veti a kérdést: miként válhattak írók erkölcsi szaktekintélyekké. Erre csak akkor kerülhet sor, ha valamiféle úrt kell betölteni — ha az arra hivatottak nem bírnak erkölcsi te-

kintélyekké válni. Ha a tekintély lerombolja önmagát, akkor írók és általában értelmiségiek lépnek a helyébe, a maguk „viszonylag elegenden erőivel”. Amikor pedig az interjúvoló Christian Linder szelíden megjegyzi, hogy az írók mindig is moralisták voltak, és csak akkor fordul baljósra a helyzet, ha „a moralizmus uralmi formává válik”, Böll így vád közbe: „A moralizmuson tulajdonképpen nem uralmi, hanem kifejezési formát értek. A kérdés csak az, hogy miként jutnak az írók ehhez a nekik tulajdonított uralomhoz...” Erre a kérdésre korábban megadta már a választ. Viszont kár, hogy Linder nem kérdezte meg: ha a moralizmus csak kifejezési forma, akkor miben különbözik az esztéticizmustól? A moralizmus nyilván azért moralizmus, mert meg is akarja valósítani azt, amit kifejez. De ehhez persze — mint Böll helyesen mondja — hiányzanak a gyakorlati eszközei.

E. I.

Horváth Péter